

بررسی روش‌های ارتقای عملکرد اجتماعی محله‌های شهری

نمونه موردی: محله شالمان سنندج

سروه عبدالله زاده^۱

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، مربی گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سنندج، سنندج، ایران

فاطمه زارعی

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد قزوین، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، قزوین، ایران

منوچهر طیبیان

دکتری شهرسازی، عضو هیات علمی دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۳/۰۷/۰۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۵/۲۱

چکیده

محله از تجمع و به هم پیوستگی معاشرت نزدیک، روابط محکم همسایگی و اتحاد غیر رسمی میان گروهی از مردم به وجود می‌آید. هدف از این پژوهش بررسی روش‌های ارتقاء عملکرد اجتماعی محله‌های شهری با توجه به اصل پاسخگویی به نیازهای اجتماعی انسان به عنوان مخاطبین فضا، جهت تبیین و طبقه‌بندی مولفه‌های کیفی فضا است. جهت رسیدن به هدف پژوهش از سه فرضیه در محدوده مورد مطالعه استفاده شده است. متغیر مستقل در این تحقیق عملکرد اجتماعی محله و متغیر وابسته فضاهای باز و عمومی، آرامش، امنیت، تعلق اجتماعی، روابط اجتماعی است. روش پژوهش توصیفی تحلیلی بوده، جامعه آماری محله شالمان سنندج و حجم نمونه ۱۰۰ نفر از اهالی محله است. روش نمونه‌گیری، طبقه‌ای است. برای تجزیه و تحلیل آمار و اطلاعات و بررسی فرضیات از نرم افزار SPSS و جهت بررسی رابطه بین متغیرها از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج حاصل از پژوهش با توجه به مقدار همبستگی پیرسون (۰/۰۵۲)، (۰/۰۲۷)، (۰/۲۲۳) در فرضیه‌های ۱ و ۲ و ۳ نشان می‌دهد که ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا و شیوه‌های طراحی شهری در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تأثیرگذار نیست اما فضاهای عمومی و باز بر ظهور و بروز خلاقیت و تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری مؤثر است. بنابراین جهت ارتقاء عملکرد اجتماعی محله‌های شالمان باید به راهبردهایی همچون ارتقاء کیفیت کالبدی-فضایی، ارتقاء کیفیت محیطی، ارتقاء کیفیت اجتماعی و فرهنگی از طریق سیاست‌هایی همچون افزایش سرزندگی، افزایش ایمنی ترافیکی، ارتقا سطح شبکه معابر، گسترش فضاهای سبز و مکث، ارتقاء کیفیت و عملکرد مبلمان شهری، افزایش امنیت و سطح بهداشت، افزایش سطح مشارکت توجه نمود.

واژگان کلیدی: محله، واحدهای همسایگی، روابط اجتماعی، سنندج، محله شالمان.

۱- مقدمه

رشد فزاینده ابعاد شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدیدی از رشد شهری در طی چند دهه اخیر موجب شده است که شهر و شهرسازی معاصر با چالش‌های نوینی مواجه گردد. به دلیل گستردگی ابعاد و تغییر در ماهیت مسائل شهری و پیچیدگی این مسائل جامع‌نگری و توجه به ابعاد و جنبه‌های مختلف مسئله به منظور حل پایدار آن‌ها را اجتناب‌ناپذیر ساخته است. در این میان توجه و تاکید برنامه‌ریزی و مدیریت شهرها، بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین‌تر و ابعاد ماموس زندگی شهری متوجه شده است (Friedman, 1993: 308). چنانکه پژوهش‌ها و مطالعات زیادی در یکی دو دهه اخیر صورت گرفته است که همه به نوعی سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری را از خردترین واحد یعنی محله در شهر هدف قرار داده است (Madanipour, 2001: 72).

چنین به نظر می‌آید که محله محوری و انس بامحله، به نیاز خاص محلات تعبیر می‌شود. در نگاهی دیگر نیازهای خاص برخی از محلات ایجاب می‌کند برنامه‌های خاصی نیز برای شهروندان طراحی شود. اعضای یک محله یکپارچه‌اند و در ریشه‌ها، هویت، خاطرات و علایق، بعضاً مشترک بوده‌اند، اما در چنین قرنی با چنین پیشینه‌ای، محله محوری به کم‌رنگی رابطه‌ها انجامیده است. شاید فروپاشی نظام سنتی، شرایط جدید و تغییرات اقتصادی و اجتماعی پرشتاب و سهل‌انگاران، شالوده محله را به تزلزل و بی‌هویتی سوق داده است.

۲- روش شناسی تحقیق

روش پژوهش حاضر "توصیفی" و "تحلیلی اسنادی" است که با رجوع به اسناد و مدارک مرتبط و بنیان‌های نظری صاحب نظران در رابطه با عملکردهای اجتماعی محلات شهری جمع‌آوری گشته است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل: مطالعات کتابخانه‌ای، اسناد و مدارک موجود و کتب و سایت‌های مرتبط بوده است. جهت سنجش هر یک از انواع شاخص‌ها در محیط از دو روش استفاده شده است نخست روش مبتنی بر سنجش مشاهده کارشناسی و دوم، سنجش بر مبنای شاخص‌های پیامد مبنا (Van Poll, 2009).

متغیر مستقل در این تحقیق عملکرد اجتماعی محله و متغیر وابسته فضاهای باز و عمومی، آرامش، امنیت، تعلق اجتماعی، روابط اجتماعی و... است. جامعه آماری محله شالمان سنندج و حجم نمونه ۱۰۰ نفر از اهالی محله شالمان خواهد بود. روش نمونه‌گیری، روش نمونه‌گیری طبقه‌ای است. برای تجزیه و تحلیل آمار و اطلاعات از نرم افزار SPSS استفاده و جهت بررسی رابطه بین متغیرها از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است.

۳- فرضیه‌های تحقیق

۳-۱- به نظر می‌رسد، ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تاثیر گذار است.

۳-۲- به نظر می‌رسد، شیوه طراحی شهری در تقویت عملکرد محله‌های شهری موثر است.

۳-۳- به نظر می‌رسد فضاهای عمومی و باز برای بروز و ظهور خلاقیت‌های فرهنگی - اجتماعی مؤثر است.

۴- مبانی نظری تحقیق

۴-۱- تعریف محله

محله در معنای حقیقی عبارت است از همزیستی یک گروه محلی که براساس مجاورت و همسایگی استوار بوده، ساکنین آن به همین دلیل دارای منافع مشترکی شده‌اند. این نزدیکی مکانی و همسایگی موجب می‌شود که تا حد زیادی ساکنین یک محله همدیگر را بشناسند. این برخوردها غالباً اساس زندگی مشترک آن‌ها را تشکیل می‌دهد (توسلی، ۱۳۷۴: ۳۲).

اینکلهارت محله را شامل یک مدرسه ابتدایی، یک مرکز خرید کوچک و یک زمین بازی می‌داند. محلات به گونه‌ای ساخته شده‌اند که مسافت پیاده روی بین آن‌ها و خانه، از نیم مایل تجاوز نمی‌کند. بخش‌های تشکیل دهنده این جامعه حالت یکپارچه دارند و می‌توان هر آنچه را از نظر ارتباطات و کار نیاز دارند در آن برآورده سازند (قاسمی، ۱۳۸۶: ۱۹-۲۶).

۴-۲- تعاملات اجتماعی

تعامل اجتماعی به معنی ایجاد رابطه بین دو نفر یا بیشتر است که منجر به واکنشی میان آن‌ها شود و این واکنش برای دو طرف شناخته شده است. البته تعاریف دیگری نیز برای تعاملات اجتماعی وجود دارد به عنوان نمونه: تعامل اجتماعی و برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه، یک مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود مستلزم تعریف رویدادها و فعالیت‌های متناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آن‌ها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است (دانشپور و چرخچیان، ۱۳۸۸: ۲۲). به این ترتیب احساس جمعی اجتماع‌های محلی و وابستگی‌های احساسی به یک مکان در حال ناپدید شدن است (Humman, 2006: 10 & 111). بسیاری از مجموعه‌های آپارتمانی شاهد دوری و بیگانه بودن همسایگان از هم بوده و این درحالی است که از لحاظ فیزیکی نزدیک و از لحاظ روحی، تعاون، همکاری و همدلی کیلومترها باهم فاصله دارند (نصری، ۱۳۷۴). گردهمایی طبقات مختلف مردم، می‌تواند در ایجاد تعاملات فرهنگی و تعدیل جامعه مثرثمر واقع شود (فرید، ۱۳۸۶). این فضاها امکان مرادده بین انسان‌ها، تفریح، پیاده‌روی، گذران اوقات فراغت، بازی، تجمع، دیدار، نشست، گفتگو، و غیره را برای همگان فراهم می‌آورد (معینی، ۱۳۸۵).

۴-۳- اجتماع‌پذیری و حیات جمعی

حیات جمعی فرصتی برای رها شدن از تنش‌های روزمره، گذران اوقات فراغت، تعاملات اجتماعی و گردهمایی افراد و گروه‌های مختلف و بستری برای حضور، آزادی بیان و ابزار آن‌ها در فضا است. حیات جمعی در فضاهای باز عمومی در گرو ترویج تعاملات اجتماعی (sennette, 1974: 215)، جذب افراد و گروه‌های مختلف در فضا، جامعه‌پذیری بیشتر (Marcus & Francis, 1998) و ایجاد فضایی فعال و سرزنده است.

۴-۴- اجتماع محله‌ای و سرمایه اجتماعی

برای روشن شدن مفهوم اجتماع محله‌ای ابتدا به مفهوم اجتماع اشاره می‌شود. که در این زمینه پوتنام سرمایه اجتماعی و اجتماع را عموماً زاده‌های مفهومی می‌داند و بر این نکته صحنه می‌گذارد که رابطه مثبتی بین این دو وجود دارد (6: Ferlander, 2003). «کلمه اجتماع این فکر را در به ذهن متبادر می‌کند که اعضای آن ارتباطاتی باهم دارند که شامل تجارب مشترک، ارزش‌ها یا منافعی است که قابل اشتراک گذاشتن هستند، آن‌ها ممکن است با یکدیگر تعامل داشته باشند و در عین حال دغدغه رفاه جمعی مدنظرشان است.

۴-۵- اهمیت جامعه‌شناسی محله به عنوان یک واحد اجتماعی

هر محله یک محیط زندگی خودمانی خاصی را که دارای مختصات اجتماعی و معنوی مستحکمی برای افراد و خانواده‌ها است به وجود می‌آورد زیرا:

هر محله یک اجتماع کوچک طبیعی است که برای برقرار شدن روابط اجتماعی محیط بسیار مساعدی به وجود آورده است. خصوصیات هر محله بر حسب سطح زندگی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی کم و بیش صورت ویژه و شکل دقیقی به خود می‌گیرد (توسلی، ۱۳۷۴: ۸۴).

جدول ۱: مولفه‌های ارتقای عملکرد اجتماعی محله‌های شهری از دیدگاه متخصصین

صاحب نظران	کتاب- مقاله- گزارش	مولفه‌های ارتقای عملکرد اجتماعی محله‌های شهری مطرح شده
جین جیکوبز Jane Jacobs	کتاب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی»، ۱۹۶۱ "The Death and Life of Great American Cities"	توجه به فضاهای عمومی در ایجاد تعاملات اجتماعی، نفوذ پذیری و قابلیت دسترسی، اختلاط اجتماعی و انعطاف پذیری (Jacobs, 1961:205).
کویین لینچ Kevin Lynch	کتاب «تئوری شکل شهر خوب»، ۱۹۸۱ "A Theory of Good City Form"	سرزندگی (اجتماعی)، معنی (Lynch, 1981: 54)
ویولیچ Violich	مقاله «فرانت شهری و طراحی مکان‌های شهری کوچک»، ۱۹۸۳ "Urban Reading and the Design of Small Places"Urban	فرانت پذیری محیط، آزادی انتخاب، ایجاد انگیزش و وسیله کاربرد فرمهای متباین، امکان‌پذیری اجتماعی، توجه به پیوندهای بومی و منطقه‌ای (violich, 1983: 41-62).
کلرانس پری (Clarence pery)	مقاله «نظریه واحد خودیار»، ۱۹۲۶	روابط همسایگی، زندگی جمعی، نزدیکی خدمات عمده به خانه‌های مسکونی، تحریک احساسات جمعی، خدمات گوناگون
ویلیام وایت (William) White	زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک The Social Life of Small Urban Spaces	استفاده از پلازاهای کوچک شهری، پارک‌ها و دیگر فضاهای جمعی بیرونی شامل استفاده و کیفیت طراحی مکان‌های نشستن، گردش و فعالیت‌های مرتبط با آن‌ها
یان گل (gehl)	کتاب «زندگی در فضای میان ساختمان‌ها» (Life Between Building) 1971	تعامل میان معماری با برنامه‌ریزی با جامعه‌شناسی و روانشناسی، طراحی ساختمان‌ها، فضای عمومی
ورث (Worth)	مقاله تئوری و عمل طراحی شهری معاصر "۱۹۸۹"	زندگی شهری، شهرنشینی نوعی سازمان اجتماعی، اهمیت اجتماعی، همبستگی اجتماعی، روابط همسایگی، شهر مرکز آزادی و مدارا، مراودات اجتماعی (معاشرت)
گنورک (Simmel)	کتاب کلانشهر و حیات ذهنی Metropolis and Mental Life	نظام فرهنگی و اجتماعی، میان شکل و محتوا تفاوت، رداختن به شکل روانی زندگی متقابل میان مردم در محیط شهر، بررسی ذهن یک فرد شهری، پویایی فرهنگی، روان‌شناسی اجتماعی انسان شهری
آلن جیکوبز و دانلد اپلیارد	کتاب "به سوی یک مانیفست طراحی شهری" ۱۹۸۷	سرزندگی، هویت‌کنترل، اصلانومعنی، زندگی جمعی، دسترسی به فرصت‌ها، خود انکایی شهری، محیطی برای همه. (Jacobs, A & D. Appleyard, 1987: 111-120)
کمیته مشورتی برنامه‌ریزی لندن	"کیفیت محیط شهری لندن" (۱۹۹۳)	مقیاس انسانی و فشرده‌گی بافت، ساختار، خوانایی، تعلق و هویت، غنای بصری، فضاهای همگانی و فضاهای خاص (London Planning Advisory Committee, 1993: 116)
پاترکرومونا	"بعد طراحیانه برنامه‌ریزی" (۱۹۹۷)	ادراک همگانی، ارزیابی‌های کیفی، عملکردها و جاذبه‌های ادراک شده، تداعی معانی فرهنگی، خوانایی، منظر عینی شهر، فرم مصنوع، منظر کف (punter, 1997: 81).

۵- معرفی محدوده (محل شالمان)

محل شالمان یکی از محلاتی است که برای توسعه جدید شهر پیشنهاد شد بنابراین محدوده مورد نظر جزء بخش - های تاریخی و قدیمی سنندج به حساب نمی‌آید و درعین حال جدید نیز نیست. این محدوده جز بافت میانی توسعه یافته محسوب می‌شود که از لحاظ نحوه رشد، میزان خدمات شهری و ارتباطات از کیفیت مناسبی برخوردار است و با شکل‌گیری در اطراف بافت قدیم ساختار اصلی شهر را شکل داده و در نقاط مختلف با توجه به وضعیت اقتصادی و شرایط عملکردی سیمای متفاوتی دارد.

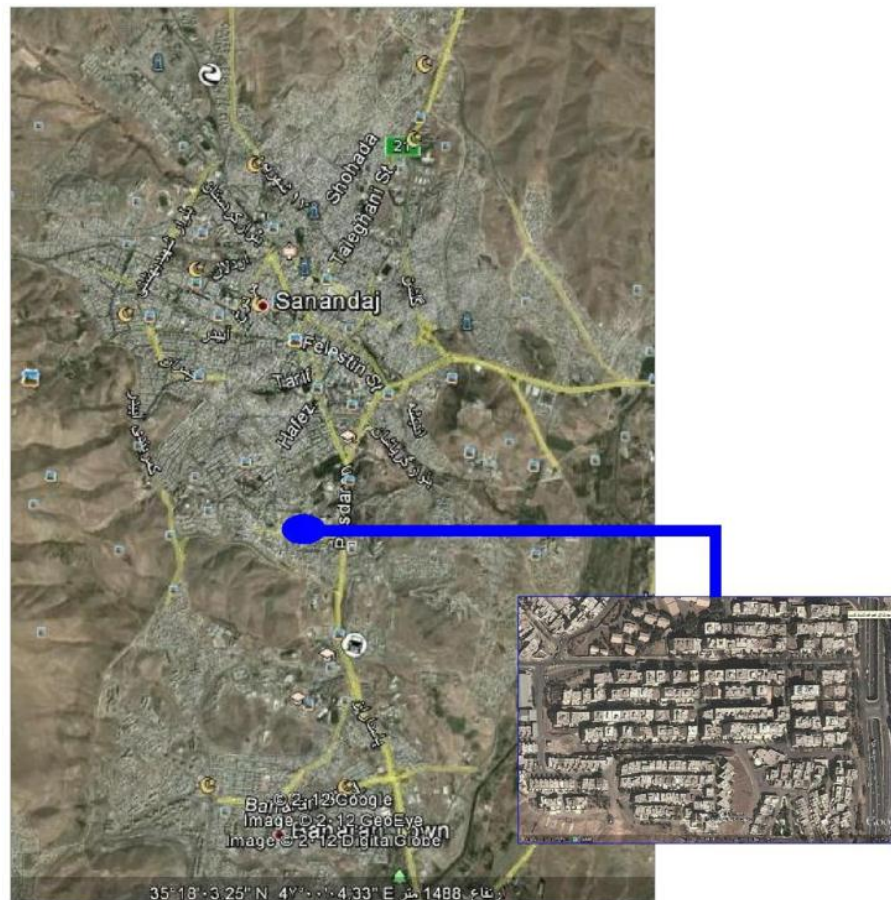
محل شالمان محله‌ای است به مساحت تقریبی ۱۸ هکتار که در جنوب غرب شهر سنندج واقع است و با توجه به مساحت ۶۳۶۸۸ هکتاری شهر سنندج ۲/۸ درصد مساحت کل شهر را اشغال نموده است. این محل در ناحیه ۱ از منطقه ۳ شهرداری سنندج واقع است. محل شالمان از شمال با خیابان جام جم، از شرق با تپه کرباسی، از غرب با بلوار پاسداران و از جنوب با شهرک بهاران فاز یک همسایه است. خیابان‌های اصلی آن آزادگان، کشاورز و اینارگران است.

شکل معابر اطراف این محدوده عمدتاً شطرنجی می‌باشد، کوچه‌ها اکثراً بالای ۱۰ متر بوده و به یکدیگر مرتبط می‌باشند. مساحت قطعات اکثراً ۲۰۰ متر به بالا و به صورت آپارتمانی می‌باشد.

جدول ۲- محدوده محل شالمان

حدود			
غرب	شرق	جنوب	شمال
بلوار پاسداران	تپه کرباسی	شهرک بهاران	جام جم

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

نقشه ۱- نقشه ماهواره‌ای موقعیت محدوده محله شالمان در شهر سنندج، Google Earth

۱-۵- خصوصیات جمعیتی محله شالمان

جدول ۳- مشخصات جمعیتی محله شالمان

مشخصات جمعیتی محله شالمان	
جمعیت	۲۲۹۲
جمعیت مردان	۱۲۱۲
جمعیت زنان	۱۰۸۰
تعداد خانوار	۶۹۰
بعد خانوار	۳/۳۲

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

۲-۵- عناصر شاخص سیمای محله

کوبین لینچ معتقد است که شهر دارای یک شالوده نمادین است که باید با شناخت عوامل و عناصر اصلی آن به این شالوده وحدت بخشید و آن را سازمان داد. کوبین لینچ در کتاب معروف خود با نام سیمای شهر، پنج عامل لبه، گره، راه، محله و نشانه را به عنوان عوامل اصلی در درک سیمای شهر ذکر می‌کند. در محله شالمان خانه ژیمناستیک به عنوان نشانه، مراکز خرید محله و فضای سبز داخل محله به عنوان گره و خیابان جام جم را به عنوان لبه در نظر گرفت.

شکل ۱- نشانه در محله، نگارندگان، شکل ۲- گره یا نقاط تجمع

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

نقشه ۲- عناصر شاخص سیمای محله شالمان منبع: نگارندگان، ۱۳۹۱

۶- نتایج توصیفی داده‌ها

۶-۱- ویژگی‌های اجتماعی-جمعیتی پاسخگویان

در این پژوهش از ۵۲ درصد از جمعیت را مردان و ۴۸ درصد است را زنان تشکیل می‌دهند. ۰/۵۴ درصد از پاسخگویان متأهل و ۰/۴۶ درصد نیز مجرد بودند. سن پاسخگویان بین ۱۵ تا ۸۴ سال می‌باشد. به لحاظ سطح تحصیلات ۰/۳۵ درصد از کل نمونه انتخابی دارای مدرک دیپلم و پس از آن افراد دارای مدرک لیسانس (۰/۲۴) درصد بیشترین فراوانی را دارند. و حدود ۰/۲۱ دارای مدرک فوق دیپلم و ۰/۱۳ درصد دارای زیر دیپلم و ۰/۶ درصد دارای مدرک فوق لیسانس و فقط ۰/۱ درصد دارای مدرک دکترا هستند. در مورد مدت اقامت در محل ۰/۳۷ از آزمودنی‌ها به مدت ۱۰-۲۰ سال در آن محل، مسکون بودند و فقط ۰/۱۳ درصد از آزمودنی‌ها به مدت ۱-۲ سال در آن محل تحت پژوهش اقامت داشته‌اند. از نظر شغل ۰/۲۸ درصد از آزمودنی‌ها دارای شغل آزاد و ۰/۱۷ درصد دانشجوی و دارای مشاغل دولتی و ۰/۱۲ درصد نیز خانه دار و بازنشسته بودند. از لحاظ درآمد ۰/۳۸ درصد از پاسخگویان دارای درآمدی بین ۴۰۰-۲۰۰ هزار تومان در ماه بودند و پس از آن ۰/۳۵ درصد درآمدی بین ۶۰۰-۴۰۰ هزار تومان در ماه داشتند و فقط ۰/۶ درصد در ماه بیشتر از یک میلیون درآمد داشتند. ۰/۶۰ درصد از پاسخ دهندگان در مسکن آپارتمانی و ۰/۳۹ درصد نیز در خانه‌های ویلایی زندگی می‌کردند.

۶-۲- مهمترین ویژگی‌های محله شالمان

نتایج نشان می‌دهد که ۰/۴۳ درصد از آزمودنی‌ها مرفه نشین بودن و ۰/۲۴ درصد واحدهای مسکونی آپارتمانی و ۰/۲۲ درصد قیمت بالای مسکن و فقط ۰/۱۱ درصد ضعیف بودن روابط اجتماعی را مهمترین ویژگی محله خود می‌دانستند.

جدول ۴- توزیع پاسخگویان بر حسب مهمترین ویژگی محله شاملان

آماره موارد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
مرفه نشین بودن	۴۳	۰/۴۳	۰/۴۳
واحدهای مسکونی آپارتمانی	۲۴	۰/۲۴	۰/۶۷
قیمت بالای مسکن	۲۲	۰/۲۲	۰/۸۹
ضعیف بودن روابط اجتماعی	۱۱	۰/۱۱	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۳-۶- مهمترین وجوه جالب- جاذب و زیبای محله

نتایج پژوهش نشان می‌دهد ۰/۵۹ از آزمودنی‌ها آرامش در محل سکونت را مهمترین وجوه جالب - جاذب و زیبای محله خود می‌دانستند و پس از آن روابط اجتماعی مناسب با ۰/۱۲ درصد و پس از آن حدود ۰/۱۰ وجود ساختمان- های زیبا را مهمترین وجوه جالب - جاذب و زیبای محله خود می‌دانستند و فقط ۰/۲ وجود چشم‌انداز طبیعی را انتخاب کرده‌اند و این عدم چشم‌اندازهای طبیعی در محل‌های سکونت را نشان می‌دهد.

جدول ۵- توزیع پاسخگویان بر حسب این سؤال که مهمترین وجوه جالب- جاذب و زیبای محله آنها در چیست؟

آماره موارد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
ساختمان‌های زیبا	۱۰	۰/۱۰	۰/۱۰
آرامش	۵۹	۰/۵۹	۰/۶۹
امکانات زیست	۸	۰/۸	۰/۷۷
روابط اجتماعی مناسب	۱۲	۰/۱۲	۰/۸۹
کمبود جا در نقاط خارج از محله	۹	۰/۹	۰/۹۸
چشم‌انداز طبیعی	۲	۰/۲	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۴-۶- سطح رابطه با افراد محله

نتایج نشان می‌دهد که ۰/۷۲ درصد از آزمودنی‌ها با سلام و علیک و ۰/۲۲ درصد با ملاقات در کوچه و فقط ۰/۶ درصد روابط خانوادگی را با افراد محله و همسایگان خود داشتند.

جدول ۶- توزیع پاسخگویان بر حسب این سؤال که در حال حاضر در چه سطحی با افراد محله خود رابطه دارند؟

آماره موارد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
خانوادگی	۶	۰/۶	۰/۶
سلام و علیک	۷۲	۰/۷۲	۰/۷۸
ملاقات در کوچه	۲۲	۰/۲۲	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۵-۶- روش‌های بهبود مودت و صمیمیت

نتایج نشان می‌دهد که ۰/۴۷ از آزمودنی‌ها ایجاد پارک، ۰/۳۰ درصد ایجاد اماکن ورزشی، و ۰/۱۷ درصد ایجاد مراکز خرید و فقط ۰/۶ درصد ایجاد مساجد را موجب بهبود مودت و صمیمیت بیشتر بین اهالی می‌داند.

جدول ۷- توزیع بر حسب این سؤال که ایجاد چه تأسیساتی به بهبود مودت و صمیمیت بیشتر بین اهالی کمک می‌کند؟

آماره	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
پارک	۴۷	۰/۴۷	۰/۴۷
اماکن ورزشی	۳۰	۰/۳۰	۰/۷۷
ایجاد مراکز خرید	۱۷	۰/۱۷	۰/۹۴
ایجاد مسجد	۶	۰/۶	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۶-۶- میزان تمایل به روابط همسایگی

نتایج نشان می‌دهد که ۰/۴۹ درصد متوسط، ۰/۲۰ درصد زیاد، ۰/۱۶ کم، ۰/۱۱ درصد بسیار زیاد، ۰/۴ درصد بسیار کم میزان تمایل به روابط همسایگی را بیان کرده‌اند. بیشتر آزمودنی‌ها یعنی حدود ۰/۴۹ درصد تمایل به روابط همسایگی را در حد متوسط بیان کرده‌اند.

جدول ۸- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان تمایل به روابط همسایگی

آماره	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
بسیار زیاد	۱۱	۰/۱۱	۰/۱۱
زیاد	۲۰	۰/۲۰	۰/۳۱
متوسط	۴۹	۰/۴۹	۰/۸۰
کم	۱۶	۰/۱۶	۰/۹۶
بسیار کم	۴	۰/۴	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۷-۶- میزان رضایت از محل سکونت

نتایج نشان می‌دهد که ۰/۴۲ درصد میزان رضایت خود را از محل سکونت خود در حد زیاد، ۰/۳۰ درصد در حد متوسط، ۰/۲۱ درصد در حد بسیار زیاد، ۰/۶ درصد در حد کم، و فقط ۰/۱ درصد در حد بسیار کم از محل سکونت خود راضی بودند.

جدول ۹- توزیع پاسخگویان بر حسب میزان رضایت از محل سکونت

آماره	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
بسیار زیاد	۲۱	۰/۲۱	۰/۲۱
زیاد	۴۲	۰/۴۲	۰/۶۳
متوسط	۳۰	۰/۳۰	۰/۹۳
کم	۶	۰/۶	۰/۹۹
بسیار کم	۱	۰/۱	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۸-۶- نوع مشکلات در محل سکونت

نتایج نشان می‌دهد که حدود ۰/۲۰ درصد از آزمودنی‌ها نبود زمین بازی، ۰/۱۸ درصد از آزمودنی نبود پارک و فضای مناسب، ۰/۱۷ درصد نبود پیاده روی مناسب، ۰/۱۲ درصد کافی نبودن امکانات ورزشی، ۰/۱۱ درصد نبود یا کمبود مراکز تفریحی، ۰/۶ درصد نبود فضای باز مناسب و بالا بودن آلودگی هوا، ۰/۴ وجود آلودگی صوتی، ۰/۲ درصد ناامنی اجتماعی و فقط ۰/۱ از آزمودنی‌ها وجود بدآموزی‌های اجتماعی را از جمله مشکلات در محل سکونت خود می‌دانستند.

جدول ۱۰- توزیع پاسخگویان بر حسب نوع مشکلات در محل سکونت

آماره موارد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
نبود پیاده روی مناسب	۱۷	۰/۱۷	۰/۱۷
نبود فضای سبز مناسب	۶	۰/۶	۰/۲۳
نبود فضای باز مناسب	۳	۰/۳	۰/۲۶
نبود زمین بازی	۲۰	۰/۲۰	۰/۴۶
کافی نبودن امکانات ورزشی	۱۲	۰/۱۲	۰/۵۸
نبود یا کمبود مراکز تفریحی	۱۱	۰/۱۱	۰/۶۹
نبود پارک و فضای مناسب	۱۸	۰/۱۸	۰/۸۷
ناامنی اجتماعی	۲	۰/۲	۰/۸۹
وجود بدآموزی‌های اجتماعی	۱	۰/۱	۰/۹۰
وجود آلودگی صوتی	۴	۰/۴	۰/۹۴
بالا بودن آلودگی هوا	۶	۰/۶	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۹-۶- ارتباط با همسایگان

نتایج در جدول فوق نشان می‌دهد ۰/۵۴ درصد از آزمودنی‌ها (گروه نمونه) با همسایه مجاور خود، ۰/۲۸ درصد با همسایه روبه رو، ۰/۶ درصد با همسایه داخل آپارتمان (طبقه اول)، ۰/۵ درصد با همسایه داخل آپارتمان (طبقه سوم)، ۰/۴ درصد با همسایه داخل آپارتمان طبقات بالاتر از ۴ طبقه، و ۰/۳ درصد با همسایه داخل آپارتمان طبقه دوم خود بیشتر ارتباط دارند.

جدول ۱۱- توزیع پاسخگویان بر حسب اینکه بیشترین ارتباط با کدامیک از همسایگان خود دارند؟

آماره موارد	فراوانی	درصد فراوانی	درصد فراوانی تجمعی
همسایه روبه رو	۲۸	۰/۲۸	۰/۲۸
همسایه مجاور	۵۴	۰/۵۴	۰/۸۲
همسایه داخل آپارتمان (طبقه اول)	۶	۰/۶	۰/۸۸
همسایه داخل آپارتمان (طبقه دوم)	۳	۰/۳	۰/۹۱
همسایه داخل آپارتمان (طبقه سوم)	۵	۰/۵	۰/۹۶
همسایه داخل آپارتمان (طبقات بالاتر)	۴	۰/۴	۰/۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۰/۱۰۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۷- آزمون فرضیات

آزمون همبستگی مربوط به فرضیه (به نظر می‌رسد ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تأثیر گذار است).

جدول ۱۲- آزمون همبستگی مربوط به فرضیه

تعداد	Sig (2tailed)	همبستگی	فرضیه
۱۰۰	۰/۶۱۰	۰/۰۵۲	رابطه بین ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا با تقویت عملکرد اجتماعی

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

برای بررسی رابطه بین این دو متغیر از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که بین ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا با تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری رابطه معناداری وجود ندارد. چون مقدار (sig = ۰/۶۱۰) بدست آمده بیشتر از آلفای تحقیق (۰/۰۵) است پس آزمون معنی دار نمی‌باشد و همچنین مقدار همبستگی (۰/۰۵۲) نیز نشان از عدم وجود رابطه بین این دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تأثیرگذار نیست. و وجود این رابطه در این تحقیق رد می‌شود.

آزمون همبستگی مربوط به فرضیه (به نظر می‌رسد شیوه طراحی شهری در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری مؤثر است).

جدول ۱۳- آزمون همبستگی مربوط به فرضیه

تعداد	Sig (2tailed)	همبستگی	فرضیه
۱۰۰	۰/۷۹۱	۰/۰۲۷	رابطه بین شیوه طراحی شهری با تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

برای بررسی رابطه بین این دو متغیر از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. بنابراین نتایج نشان می‌دهد که بین شیوه طراحی شهری با تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری رابطه معناداری وجود ندارد. چون مقدار (sig = ۰/۷۹۱) بدست آمده بیشتر از آلفای تحقیق (۰/۰۵) است پس آزمون معنی دار نمی‌باشد. به بیان دیگر شیوه طراحی شهری در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تأثیر گذار نیست. همچنین مقدار همبستگی بدست آمده (۰/۰۲۷) نشان از عدم رابطه بین این دو متغیر را نشان می‌دهد. بنابراین وجود رابطه بین این دو متغیر رد می‌شود.

آزمون همبستگی مربوط به فرضیه (به نظر می‌رسد فضاهای عمومی و باز برای ظهور و بروز خلاقیت فرهنگی - اجتماعی مؤثر است).

جدول ۱۴- آزمون همبستگی مربوط به فرضیه

تعداد	Sig (2tailed)	همبستگی	فرضیه
۱۰۰	۰/۰۲۶	۰/۲۲۳	رابطه بین فضاهای عمومی و باز با ظهور و بروز خلاقیت فرهنگی - اجتماعی

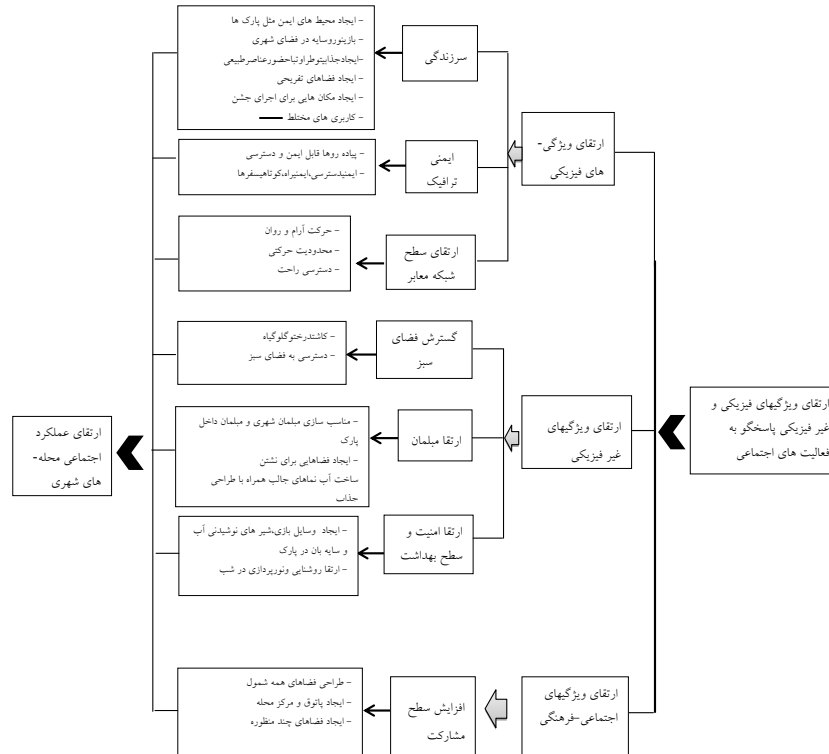
منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

برای بررسی رابطه بین این دو متغیر از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد که بین فضاهای عمومی و باز با ظهور و بروز خلاقیت فرهنگی - اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد. چون مقدار

(sig = ۰/۰۲۶) بدست آمده کمتر از آلفای تحقیق (۰/۰۵) است پس آزمون معنادار است و همچنین مقدار همبستگی (۰/۲۲۳) نیز وجود این رابطه را تأیید می‌کند. بنابراین این فرضیه که فضاهای عمومی و باز برای ظهور و بروز خلاقیت فرهنگی - اجتماعی مؤثر است تأیید می‌شود.

۸- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

درهم ریختگی محیطی و فقدان معنا معضلی است که امروزه شهر و شهروند را با خود درگیر ساخته است. از آنجا که روابط اجتماعی از طریق تعریف فضا و هویت بخشی به آن درون مرزهایی که عرصه عمومی را از خصوصی متمایز می‌کنند، صورتی فضایی و کالبدی به خود می‌گیرد، این در هم ریختگی بر رفتارهای فردی و اجتماعی شهروندان تأثیرات مخربی برجا می‌گذارد. شاید بتوان گفت محلات به عنوان اولین حوزه شهری و واسطی میان زندگی خصوصی و عمومی، می‌توانند نقطه شروعی در سازماندهی این آشفتگی فضایی باشند. این امر در صورتی محقق خواهد شد که در گام اول ماهیت محلات و فضاهای محله‌ای شناخته شده و دیدگاه‌های صرفاً کالبدی به این واحد سازنده شهری ما را از توجه به سایر ابعاد مؤثر و ثمربخش آن غافل نکند. در محله‌های قدیمی به ویژه محله‌های طبقه کم درآمد، ارتباط همسایگان با حس تعاون و همیاری بیشتر همراه بوده و ارتباط در چنین محله‌هایی از طریق مراکز مذهبی، باشگاه‌های ورزشی، قهوه‌خانه‌ها و کوچه‌ها صورت می‌گرفت، اما در محله‌های مختص سکونت طبقه پر درآمد محله مورد پژوهش (محله شالمان)، روابط همسایگان تضعیف شده و کمتر به آن احساس نیاز می‌شود. توجه به نحوه شکل‌گیری سطوح مختلف فضایی - مکانی با محوریت مباحث انسانی که بستری را برای پاسخگویی به نیازهای اولیه انسانی فراهم آورده، و در بعدی فراتر زمینه‌ای برای ارتقا کیفیت زندگی فردی و اجتماعی مهیا می‌سازد و لازمه چارچوب‌های فکری طراحان و شهرسازان در عصر آشفتگی شهری کنونی ماست. در این تحقیق تلاش شده است تا با توجه پرسشنامه‌های تکمیل شده و مطالعات میدانی توسط محققین، و تحلیل اطلاعات با استفاده از نرم افزار spss و آزمون پیرسون در محدوده مورد مطالعه (محله شالمان سنندج)، نحوه و میزان تعاملات اجتماعی و روش‌های ارتقا عملکرد اجتماعی محله‌های شهری مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج حاصل از پژوهش با توجه به مقدار همبستگی پیرسون (۰/۰۵۲)، (۰/۰۲۷)، (۰/۲۲۳) در فرضیه‌های تدوین شده نشان می‌دهد که ویژگی‌های استفاده‌کنندگان از فضا و شیوه‌های طراحی شهری در تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری تأثیرگذار نیست اما فضاهای عمومی و باز بر ظهور و بروز خلاقیت و تقویت عملکرد اجتماعی محله‌های شهری مؤثر است. همچنین یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که کاهش همکاری و مشارکت، کاهش روابط اعتمادآمیز اجتماعی، کاهش غریبگی ناشی از تراکم، افزایش جمعیت، بالا رفتن تنوع فرهنگی در محله مورد مطالعه سبب تفاوت‌های ادراکی شهروندان محله از همسایگی و تأثیر هویت کالبدی بر ساختار اجتماعی ساکنین می‌باشد. لذا جهت ارتقا عملکرد اجتماعی محله‌های شهری علی‌الخصوص محدوده مورد مطالعه راهکارهای زیر پیشنهاد داده می‌شود.

نمودار ۱- نتایج حاصل از پژوهش (مدل مفهومی روش‌های ارتقای عملکرد اجتماعی محلات شهری)

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۱

۸- منابع

- توسلی، عباس (۱۳۷۴). جامعه‌شناسی شهری (رشته علوم اجتماعی)، دانشگاه پیام نور، انتشارات متون درسی: طرح درسنامه.
- دانشپور، سید عبدالهادی و چرخچیان، مریم (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل موثر بر حیات جمعی. مجله باغ نظر، ۴.
- فرید، سارا (۱۳۸۶). تاثیرات روانی پارک‌ها بر شهروندان، پیام مهندس، سال ۸، شماره ۳۷.
- قاسمی اصفهانی، م. (۱۳۸۳): "اهل کجا هستیم؟ - هویت بخشی به بافت‌های مسکونی"، انتشارات روزنه، تهران.
- معینی، سید محمد مهدی (۱۳۸۵). افزایش قابلیت پیاده‌مداری، گامی بسوی شهری انسانی‌تر. هنرهای زیبا، شماره ۲۷.
- نصری، محسن (۱۳۷۴). مسکن عمودی، فرهنگ افقی، مجموعه مقالات سمینار سیاست‌های توسعه مسکن در ایران، تهران، ایران.

Danshpur, s. A. & charkhchian. M. (2007). Fazaha - -ye omumivaawamelemonoaser bar hayat – e jammei [public space and the ingredients in influenced the public living]. Journal of bagh – nazar, 4 (7): 19 – 28.

Ferlander, S. (2003). The Internet, Social Capital and Local Community, Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy.

Fridman. John (1998), Toward a non – Euclidian mode of planning – APA journal, Autumn - 482

Huffman, R. (2006). The value of urban open space. Urban land, 65 (1): 10 & 111.

- Jacobs, A & D. Appleyard, "Toward an Urban Design Manifesto" JAPA, 1987, 53(1): 112-120.
- Jacobs, J., "The Death and Life of Great American Cities", London: Jonathan Cape, 1961.
- LPAC (London Planning Advisory Committee), "London's Urban Environmental Quality", TibbaldsColbourneKarski Williams Monro, Romford, 1993.
- Lynch, K., "A Theory of Good City Form", Cambridge, Mass: MIT Press, 1981.
- Marcus, c. c. , & Francis, c. (1998). People places: Design guide lines for urban open space. New York: NY: van nostrand Reinhold.
- Madanipour, A.(2001), How relevant is planning by neighbourhoods today in town planning, Review, 72(2).
- Punter J. V. & M. Carmona, "The Design Dimension of Planning: Theory, Content and Best Practice for Design Policies", London: E & FN Spon, 1997.
- Sennette, R. (1974). The fahh of public man an. New York: W W Norton & company.
- Van Poll, Ric. 2009. The Perceived Quality of urban Environment: A Multi-Attribute Evaluation, Unpublished doctoral dissertation, University of Groningen. Retrieved June 24, from <http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/science/1997/h.f.p.m.van.poll/thesis.pdf>
- Violich, F., "Urban Reading and the Design of Small Urban Places: The Village of Sutivan", Town Planning Review, Vol. 54,1983, OP.41-62.

Evaluating the methods to promote social functioning of urban neighborhoods (Case Study: Sanandaj Shalman neighborhood)

Serveh Abdolazadeh*

M.A. in Urban Planning & Lecturer in Dept. of Architecture,
Islamic Azad University, Sanandaj Branch, Sanandaj, Iran

Fatemeh Zarei

M.A. Urban Planning, Young Researchers and elite Club,
Islamic Azad University, Qazvin Branch, Qazvin, Iran

Manochehr Tabibian

Faculty member Dept. of Fine art, Tehran University, Tehran, Iran.

Abstract

Neighborhood is created to association and interdependence of their close association, the strong ties of neighborhood and informal alliance between groups of people. The purpose of this study is to investigate ways of improving social functioning of urban neighborhoods according to the needs of human society as the audience space to explain and classify the elements of quality space. To achieve this purpose we have 3 hypotheses. Independent variables in the study are neighborhood social and the dependent variables are public open spaces, tranquility, security, social belonging, and social relations. The research method was descriptive. The populations are Sanandaj Shalom neighborhood and sample is 100 residents of this part. Sampling method is, the classify. Analyze the data, was used assumptions and analysis software SPSS. Consideration was used for the relationship between variables, and Pearson's correlation. The result of this research show that Pearson correlation coefficient show (0/052), (0/027), (0/223) in hypotheses 1, 2 and 3. Characteristics of users of the space and urban design practices are not effective in strengthening the social function of urban neighborhoods. But the emergence of open public spaces and urban neighborhoods creativity and strengthen are effected on social function. Therefore, to improve the social performance of Shalom neighborhood we should pay attention to Strategies to improve the quality of the physical environment, the promotion of environmental quality, social and cultural quality improve men through policies such as increased vitality, increase traffic safety, improve the road network, development of green spaces and pauses, improve the quality and performance of urban furniture, increasing safety and health, increased levels of participation.

Keywords: *District, Neighborhoods, social relations, Sanandaj, Shalom neighborhood.*

* (Corresponding author) serveabdolazade@yahoo.com